ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 102, Mart 2020, s. 430-448

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.41453>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
22.01.2020

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.03.2020

Şenay YILDIRIM

MEB, Türkçe Eğitimi ABD
syildirim_91@hotmail.com

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA YER ALAN MASALLARIN PROPP'UN YAPISAL ÇÖZÜMLEME KURAMINA GÖRE İNCELENMESİ

Öz

Günümüzde eğitimcilerin, temel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasının bir zorunluluk olduğu konusunda hemfikir oldukları bilinmektedir. Toplumların kültürel ve ahlaki değerlerinin devamlılığı için bu aktarımın önemli olduğu söylenebilir. Bu nedenle okullarda verilecek olan eğitimin değerlerimizi de içermesi gerekmektedir. Eğitimde son yıllarda “değerler eğitimi” konusundan sıkça bahsedilmektedir. Sosyal Bilgiler ve Türkçe derslerinin belli başlı değerler üzerine oturtulduğu görülmektedir. Yürürlükte olan son Türkçe Öğretim Programının açıklamalarında değerler eğitimi bölümüne yer verildiği tespit edilmiştir. Türkçe dersinin temellerini oluşturan bu değerlerin ders kitaplarındaki metinler aracılığıyla işleneceği belirtilmiştir. Türkçe dersi için ana materyal olan ders kitapları ve metinler, Türkçe derslerinin en önemli kaynağıdır. Bu yüzden metin seçimlerinde konu ve tür unsurlarına dikkat edilmelidir. Söz konusu değerler ise kültürel unsurları aktarabilecek metin türleri seçilmelidir. Öğrencilere verilecek duyuşsal becerilerin ve değerlerin kazandırılması için masalların önemli bir araç olduğu söylenebilir. Masallar, tür olarak var oldukları kültürün izlerini taşımakta ve çocukların dünyasına daha kolay girebilmektedir. Bu fıkirden hareketle bu çalışmada okullarda okutulan ders kitaplarındaki masalların öğrencilere ilettiği değerlerin incelenmesi amaçlanmaktadır. 2018-2019 eğitim-öğretim yılında 5. 6. 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki masalların V. Propp'un yapısal çözümleme kuramına göre incelenmiştir. Kitaplardaki masal türüne ait metinler belirlenmiş, işlevleri ve formülleri ortaya konmuştur. Böylece öğrencilere verilecek masalların temelde hangi işlevlere karşılık geldiğini

belirlenecek, öğretim programında verilen değerlerle örtüşme durumuna bakılacaktır.

Anahtar kelimeler: Masal, Türkçe Ders Kitapları, Propp'un Yapısal Çözümlemesi.

AN INVESTIGATION OF TALES IN TURKISH COURSE BOOKS ACCORDING TO THE STRUCTURAL ANALYSIS THEORY OF PROPP

Abstract

Today, it is known that educators agree that the transfer of core values to future generations is a necessity. It can be said that this transfer is important for the continuity of the cultural and moral values of societies. Therefore, the education that will be given in schools must include our values. In recent years, the subject of "values education" is frequently mentioned in education. Social studies and Turkish courses are based on certain values. It was determined that values education department was included in the explanations of the last Turkish Education Program in force. It is stated that these values, which form the basis of Turkish course, will be processed through texts in textbooks. Textbooks and texts, which are the main materials for Turkish lessons, are the most important source of Turkish lessons. Therefore, attention should be paid to the subject and genre elements in text selections. The mentioned values should be selected from the types of texts that can convey cultural elements. It can be said that fairy tales are an important tool for gaining affective skills and values to be given to students. Fairy tales bear traces of the culture in which they exist as a species and can more easily enter the world of children. Based on this idea, the aim of this study is to examine the values that the tales in the textbooks taught in schools convey to the students. The tales in the 5th, 6th, 7th and 8th grade Turkish textbooks in 2018-2019 academic year were examined according to V. Propp's structural analysis theory. The texts of the fairy tale type in the books were determined and their functions and formulas were revealed. Thus, what functions the fairy tales given to students correspond to basically will be determined, and the situation of overlap with the values given in the curriculum will be examined.

Keywords: Tale, Turkish Textbooks, Structural Analysis of Propp.

1. Giriş

Ortak bir kültürle yoğrulan bireylerde bu değer ve tutumların oluşması kaçınılmazdır. Zaten eğitimle elde edilmek istenen hedeflerden birisi de kültür aktarımıdır. Öğrenci kavramı en temel boyutu ile toplumun yetiştirilmek istenen bir üyesi olarak yaşanan dönemin anlayışlarının etkin özelliklerini taşımakla birlikte, geleceğe yönelik olarak da kendinden beklentilerde bulunan birey olarak anlaşılmıştır. Bu beklentilerden en büyüğünün içinde bulunulan topluma sosyal ve kültürel açıdan uyum sağlamasının yanında, onu etkileyerek değiştirmesi ve geliştirmesi olduğunu söylemek yanlış olmaz (Duruhan ve İlhan, 2004: 124).

Kişi, toplum yapısı ve kültür, birbirinden ayrılmayan, karşılıklı olarak birbirini etkileyen bir üçgen oluşturur. Bu üçgen kültürün değerler sistemidir. Değerler sisteminin özü benimsenmedikçe kültürün aktardıkları içselleştirilemez (Köknel, 2007:289) ve yeni kuşaklara aktarılamaz. Değerler; davranışlarımıza yol gösteren, rehberlik eden inanç ve kurallardır. Eylem ve davranış-

larımızın yerindeliğini, etkililiğini, güzelliğini, ahlâkîliğini belirlemeye hizmet eden ilke ve standartlardır (Hökelekli, 2011, 285). Bir toplumun değerleri o topluluğun temelini oluşturan unsurlardır. Değerler, mutluluğumuzu sağlayan ve kültürel altyapımızı oluşturan en önemli faktörlerdendir. Değerler, çok boyutlu özellikleri bünyelerinde barındırırlar. “Her değer duyu, düşünce ve davranış boyutları vardır. Bir değer kabul edilebilir olması için ona duyu yüklenmesi şarttır. Daha sonra bu duyu kişilik haline gelir ve düşünce yönetimini başlatır.” Değerler, özümstediklerimizi en iyi şekilde yaşamamızı sağlar. Yabancı olduğu konulara yaklaşırken içimizdeki korkuyu yenmemize de yardımcı olur.¹

Eğitim bir iletişim ve etkileşim sürecidir. Çocuklar, hangi toplumda dünyaya gelirlirse o toplumun sahip olduğu kültür birikiminden yararlanırlar. O halde eğitim kurumlarının bir görevinin de kültür aktarımı olduğu söylenebilir. Bu aktarım, en doğal biçimde dil eğitimi esnasında yapılabilir. Türkçe dersleri aracılığıyla kültürel değerleri sözlü veya yazılı biçimde öğrencilere aktarılma olanağına sahip olabilmekteyiz.

Öğrenme ortamlarında öğrenmeyi etkili kılmak için çeşitli materyallerin kullanıldığı bilinmektedir. Bu materyaller arasında en önemli olanı kuşkusuz ders kitaplarıdır. Türkçe ders kitaplarındaki metinler, öğrencilerin duyuşsal, bilişsel becerilerini geliştirmede önemli birer araçtır. O halde ders kitapları için seçilecek metinlerin özenle belirlenmesi gerekmektedir. Türkçe derslerinde işlenen metinlerin öğrencilere ana dilini sevdirmesi, kültürel ve tarihi değerlere karşı ilgi uyandırması, bilişsel ve duyuşsal bakımdan birçok beceri kazandırması, öğrencide estetik zevk uyandırması ve çeşitli mesajlar vererek onları eğitmesi açısından büyük öneme sahiptir (TÜDÖP, 2006). Çocuklarda temel öğrenme ve gelişim süreçlerinin araştırılması, eğitim uygulamalarının incelenmesi, çocukların ilgisini sürekli aktif tutmanın gerekliliğini ortaya koymuştur. Buna bağlı olarak öğrencilere onların ilgisini çekecek ve zevk alarak eğitim sürecine katılabilmelerini sağlayacak araçlara ihtiyaç duyulmaktadır. Masallar da çocuk eğitiminde kullanılacak araçların başında gelmektedir (Yıldız, 2006,41).

Kantarcıoğlu'na göre, “Eğitim sistemleri düzenlenirken bireylerin istek ve ihtiyaçları da göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim Millî Eğitim Temel Kanunu'nda konuyla ilgili olarak şu hükümler yer almaktadır.” Millî Eğitim hizmeti, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir.” Masal da çocuklarımızın ilgi alanına girdiğine göre eğitim programları hazırlanırken çocukların ihtiyaçlarına cevap verebilecek, onların hayatı sorgulamalarına ve bu sorgulama ile tanımlarına sebep olabilecek masallara da yer verilmelidir (Kantarcıoğlu, 1991,29).

Masallar aynı zamanda birer kültür aktarım aracıdır. Masallar, doğdukları kültürlerin unsurlarını ve değerlerini barındırırlar. Bu değerler estetik bir zevkle masallar aracılığıyla öğrenciye aktarılabilir. Değerler eğitimi son zamanlarda Millî Eğitim'in eğitim politikalarında oldukça önemsemediği bir alan olmuştur. Ancak alanyazın incelendiğinde Türkçe öğretiminde değer eğitimi üzerinde toplamda 73 bilimsel çalışmanın yapıldığı belirlenmiştir. Bu çalışmaların 40'ını (%54,4) lisansüstü tez, 30'unu (%40,8) makale, 3'ünü (%4,08) ise bildiri türünden araştırmaların oluşturduğu görülmektedir. Bu sonuç, Türkçe öğretiminde değerler eğitimi konusu üzerinde henüz yeterli sayıda çalışmanın yapılmadığını göstermektedir. Türkçe dersleri öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirmenin yanında, yerel ve evrensel değerlerin öğretilabileceği temel derslerdendir (Kardaş ve Cemal, 2017).

¹ Tarhan, N. (2012). Güzel İnsan Modeli. İstanbul: Timaş Yayınları.

Bir önceki 2005 Türkçe Öğretim Programının değerler eğitimi açısından zayıf olduğu söylenebilir. Daha sonra hazırlanan 2015 ve 2018 Türkçe Programları ile eğitimdeki bu eksiğin giderilmeye başlandığı görülmüştür. Yeni Türkçe Programında(MEB,2018:4) değerlere ilişkin ifadeler şu şekildedir:

“ Bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken değerlerimiz ve yetkinlikler bu bilgi, beceri ve davranışların arasındaki bütünlüğü kuran bağlantı ve ufuk işlevi görmektedir. Değerlerimiz toplumumuzun milli ve manevi kaynaklarından damıtılarak diünden bugüne ulaşmış ve yarınlarımıza aktaracağımız öz mirasımızdır. Yetkinlikler ise bu mirasın hayata ve insanlık ailesine katılmasını ve katkı vermesini sağlayan eylemsel bütünlüklerimizdir. Bu yönüyle değerlerimiz ve yetkinlikler birbirinden ayrılmaz bir şekilde teori-pratik bütünlüğündeki asli parçamızı oluşturur.”

Alanyazında masala dair çeşitli tanımlara rastlanmaktadır. Naki Tezel, “Masal, olayların geçtiği yer ve zamanı belli olmayan, peri, dev, cin, ejderha, arap bacı...vb kahramanları belirli kişileri temsil etmeyen hikayedir.” Şeklinde bir tanım yapmıştır(Tezel, 1992). Boratav ise masalı şu şekilde tanımlamaktadır: “Nesirle söylenmiş, dini inanışlardan bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz, anlattıklarına inandırma iddiası olmayan kısa bir anlatı.” şeklinde tanımlamaktadır (Boratav, 1969: 80). Tanımlardan yola çıkılarak bu yazınsal türün hayal ürünü, olağanüstü durum, kişi ya da olaylarla örülü bir anlatı türü olduğu anlaşılmaktadır. Masalların ilk çıkışına dair çeşitli varsayımlar olsa da eski araştırmacılar masallara kaynak olarak “Hint Mitolojisini” göstermişlerdir. Günay’ın (1975)² doktora tezi çalışmasının S. Thompson’un *The Folktale* adlı eserinden yararlanarak hazırladığı “Eski Kaynaklarda Masal” adlı bölümünde masal hakkında bilgi veren kaynakların oldukça eski dönemlere kadar gittiğini öne sürmektedir. Masal araştırmalarından yola çıkarak masalların dönemlerine göre beş grupta ele alınmıştır: Mısır’da; daha çok din adamlarınca papirüslere yazılmış Mısır kültürüne dair bilgiler içeren masalların olduğu bilinmektedir. Babil ve Asur dönemindeki eserlerin beş bin yıllık geçmişi vardır. “Etena” ve “Gılgamış” masal unsurlarının bir kısmını içeren bu döneme ait eserlerdir. Eski Yunan dönemine ait masalların daha çok dini içerikli metinler olduğu bilinmekte ve yazılı belgelere dayanmadığı bilinmektedir. Latin döneminde Lucius Apuleius’un yazmış olduğu “Metamorphoses” bugünkü masal türüne ait özelliklere yakın bir eserdir. Hindistan’da ise büyük bir kısmı Aryan kabilesine mensup olan Hindistan halkının Homer’den asırlarca öncesine giden bir yazılı edebiyata ve pek az değişen bir dini geleneğe sahip olduğu söylenir. Görüldüğü üzere söz konusu masal türü olduğunda her milletin farklı sözlü ve yazılı geleneklere sahip olduğu söylenebilir. Buna karşın tarihi süreç içerisinde her milletin sözlü ve yazılı geleneklerine bakıldığında bu türün yer aldığı görülmektedir. Burada asıl önemli olan masalların girdikleri toplumun unsurlarına bürünerek, çocuklarımıza millî kimlik kazandırmada üstlendiği önemli rollerdir.

Masalların türlerine dair alan yazında çeşitli sınıflandırmalara rastlamak mümkündür. Biz burada en çok bilinenlere yer vereceğiz. Miller’in yaptığı, olağanüstü masallar, gerçekçi masallar ve hayvanları konu alan masallar şeklindeki sınıflamadır. **Olağanüstü masallar;** bunlar diğer masallara göre daha uzun, kişileri daha kalabalık, olayları daha çapraşık masallardır. Olağanüstü masalların kişileri insanlarla, devler, periler, canavarlar gibi tabiat dışı varlıklardır. Hayvanlar, hayvan masallarında olduğu gibi insan rolünde değil, tabiat dışı araçlar konumundadırlar. **Gerçekçi masallar;** insan kişileri olağanüstü masallarınkinden pek az farklıdır. Bunların arasında en çok bilineni “padişah masalları”dır. **Hayvan masalları;** Bunlar diğer masallardan daha kısa

² GÜNAY, Umay. (1975). Elazığ Masalları. Erzurum: Atatürk Üniversitesi

olurlar. Başlama tekerlemeleri yoktur, ortada ve sonda gelen tekerlemeler ya hiç söylenmez, ya da diğer masallardaki kadar önemli tutulmaz. Hayvan masallarında çoklukla hayvanlar kendilerine özgü nitelikleri yitirmiş, kılık değiştirerek insan değerini almışlardır.³

Bir diğer sınıflandırma ise bu alanda çalışmalarıyla bir kült olarak kabul edilen V. Propp masalların sınıflandırılması konusunda Finlandiya ekolüdür. Bu ekolün temsilcileri, aynı masal konusu ile ilgili varyantları toplayıp, bunları dünyadaki dağılımlarına göre karşılaştırmışlardır. Bu ekolün kurucularından Antti Aarne, konulara 'tip' adını ve her tipe bir numara vermiştir. Bu yöntem sayesinde bugün masalların numaralandırılması mümkündür (Sakaoğlu, 1999).

Propp, masallarla ilgili birçok şeyin masalların şekil bakımından incelenmesine bağlı olduğu yargısına varır. Hem soyut hem de şekille ilgili olması bakımından karışık, dikkat gerektiren bir çalışmaya girişir. Masallarda değişik kahramanlara, benzer aksiyonların verildiğine dikkat çekerek, kahramanların fonksiyonları bakımından masalları incelemenin mümkün olduğuna karar verir.

1.1. Propp'un Yapısal Masal Çözümleme Kuramı

Alman kökenli bir ailenin oğlu olarak St. Petersburg'da dünyaya gelen Vladimir Yakovleviç Propp , St. Petersburg Üniversitesi'nde Rus ve Alman Filolojisi okuduktan sonra meslek hayatına öğretmen olarak başlar. 1932 yılında Leningrad Üniversitesi'ne geçip burada Folklor bölümünün başkanlığı görevini yürüten Propp'un basılan ilk eseri "Morphology of Folktale" (1928), ona dünya çapında bir saygınlık kazandıran eseridir. Propp bu eserinde, olağanüstü masalların yapısını belirler. Onun bu eseri kendi dönemindeki araştırmacıların da ilgisini çekmiş, gerek eleştirerek gerekse yöntemi farklı şekillerde uygulayarak esere atıfta bulunmuşlardır (Emmez, 2011).

V. Propp'un masal çözümleme metodu Türkiye'de ilk kez Umay Günay (Elazığ Masalları, 1975) tarafından doktora tezinde uygulanmıştır. Ardından çeşitli türlere olan uyarlamalarını içeren çeşitli akademik çalışmalara konu edilmiştir. Bunlar arasında masalları konu edinen (Çıblak, 2005; Abalı, 2013) müzik alanında (Gürdal, 1994), tiyatro metinlerini içeren (Temel, 2005) ve romanlar üzerinde (Türker, 2013; Zariç, 2013) uygulandığı çalışmalara rastlamak mümkündür. Buradan bu yöntemin masal türüne ait unsurları taşıyan türlere uygulanabileceği sonucu çıkarılabilir (Bars,2014)

V. Propp, incelemesini çeşitli konulara yönelik yüz masal üzerinde yapar. A. N. Afanasyev'in derlediği "Rus Halk Masalları"nda 50 ile 150. numaralar arasında yer alan masalları inceler. Propp'a göre önemli olan masalların sayısı değil, uygulanan incelemenin niteliğidir (Bars,2014,84). Propp'a göre, masaldaki sabit öğeler karakterlerin eylemleridir, öte yandan bu eylemlerin icracıları ise değişken öğelerdir; dolayısıyla olağanüstü masalların ve konuların bilimsel bir sınıflaması sadece karakterlerin eylemlerine dayandırılabilir (Propp, 1998: 74).

Propp, 100 masalı inceleyerek olağanüstü masalların kişileri, zaman ve yerleri farklı olsa da kişilerin eylem alanları ve masalın işlevlerinin aynı olduğu sonucuna varmıştır. Ona göre:

1. Kişiler kim olursa olsun ve işlevler nasıl gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, masalın değişmez, sürekli öğeleri kişilerin işlevleridir. İşlevler masalların temel oluşturucu bölümleridir.
2. Olağanüstü masalların işlevleri sınırlıdır.

³ Güleç, H. (1988). Halk Edebiyatı. İstanbul: Çizgi Kitapevi Yayınları.s.66-87

3. İşlevlerin dizilişi her zaman aynıdır. Ancak bütün masalarda bütün işlevler yer almaz. Bazı işlevlerin bulunmaması diğer işlevlerin düzenini değiştirmez.

4. Bütün olağanüstü masallar yapıları açısından aynı tipe bağlanırlar (Propp, 2011: 24-27).

Propp, çok sayıdaki işlevin bazı alanlara göre gruplandığını belirtmiştir. Bu alanlar, işlevleri yerine getiren kişilerin eylem alanlarıdır. Masadaki eylem alanları şunlardır:

1. Saldırganın (ya da kötü kişinin) eylem alanı: Kötülük, çatışma ve kahramana karşı sürdürülen başka kavga biçimleri, izleme işlevlerini kapsar.

2. Bağışçının (ya da sağlayıcının) eylem alanı: Büyülü nesnenin aktarılmasının hazırlanması, büyümlü nesnenin kahramana verilmesi işlevlerini kapsar.

3. Yardımcının eylem alanı: Kahramanın uzamda yer değiştirmesi, kötülüğün ya da eksikliğin giderilmesi, izlenme sırasında yardım, güç işleri yerine getirme, kahramanın biçim değiştirmesi işlevlerini kapsar.

4. Prensesin (aranan kişi) ve babasının eylem alanı: Güç işleri yerine getirme isteği, bir özel işaretin zorla benimsettirilmesi, düzmece kahramanın ortaya çıkarılması, gerçek kahramanın tanınması, ikinci saldırganın cezalandırılması, evlenme işlevlerini kapsar.

5. Gönderenin eylem alanı: Yalnızca kahramanın gönderilmesi işlevini kapsar.

6. Kahramanın eylem alanı: Arayış amacıyla gidiş, bağışçının isteklerine tepki, evlenme işlevlerini kapsar.

7. Düzmece kahramanın eylem alanı: Arayış amacıyla gidişi, bağışçının isteklerine karşı gösterilen ve her zaman olumsuz tepkiyi, asılsız savları kapsar (Propp, 2011: 80-81).

Propp'un olay akışına göre belirlediği 31 işlev, tanımları ve sembolleri aşağıdaki gibidir.

İşlevler	Fonksiyon	Sembol
1. Aileden biri evden uzaklaşır.	Uzaklaşma	β
2. Kahraman bir yasakla karşılaşır.	Yasaklama	Γ
3. Yasak çiğnenir.	Yasağı çiğneme	δ
4. Saldırgan bilgi edinmeye çalışır	Soruşturma	ϵ
5. Saldırgan kurbanı ile ilgili bilgi toplar.	Bilgi toplama	ζ
6. Saldırgan kurbanını veya servetini ele geçirmek için onu aldatmayı dener.	Aldatma	η
7. Kurban aldanır ve istemeyerek düşmanına yardım etmiş olur.	Suç katılma	θ
8. Saldırgan aileden birine zarar verir.	Kötülük	A
8a. Aileden birinin bir eksikliği vardır, aileden biri bir şeyi elde etmek ister.	Eksiklik	α

9. Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır; bir dilek ya da bir buyrukla kahramana başvurulur, kahraman gönderilir ya da gitmesine izin verilir.	Aracılık	B
10. Arayıcı kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir.	Karşıt eylem	C
11. Kahraman evinden ayrılır.	Gidiş	↑
12. Kahraman büyülü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sınama, bir sorgulama, saldırı vb. ile karşılaşır.	Bağışlayıcının ilk işlevi	D
13. Kahraman ileride kendisine bağışta bulunacak kişinin (bağışçının) eylemlerine tepki gösterir.	Kahramanın tepkisi	E
14. Büyülü nesne kahramana verilir.	Büyülü nesnenin alınması	F
15. Kahraman aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır, kendisine kılavuzluk edilir ya da yol gösterilir.	Yolculuk	G
16. Kahraman ve saldırgan bir çatışmada karşı karşıya gelir.	Çatışma	H
17. Kahraman özel bir işaret edinir.	Özel işaret	I
18. Saldırgan yenik düşer.	Zafer	J
19. Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır.	Giderme	K
20. Kahraman geri döner.	Geri dönüş	↓
21. Kahraman izlenir.	İzleme	Pr
22. Kahramanın yardımına koşulur.	Yardım	Rs
23. Kahraman kimliğini gizleyerek, kendi evine ya da başka bir ülkeye varır.	Gizlenerek gelme	O
24. Düzmece bir kahraman asılsız savlar ileri sürer.	Asılsız savlar	L
25. Kahramana güç bir iş önerilir.	Güç iş	M
26. Güç iş yerine getirilir.	Güç işi yerine getirme	N
27. Kahraman tanınır.	Tanınma	Q
28. Düzmece kahramanın, saldırganın ya da kötünün gerçek kimliği ortaya çıkar.	Ortaya çıkarma	Ex
29. Kahraman yeni bir görünüm kazanır.	Biçim değiştirme	T
30. Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır.	Cezalandırma	U
31. Kahraman evlenir ve tahta çıkar.	Evlenme	W°o

Propp'un anlatı akışını saptadığı kurgu ve şeması dört ana bölümden oluşmaktadır: Başlangıç, eksiklik, zafer, ortaya çıkarma. Tabloda belirtilen bu işlevler, kendi aralarında yukarıda verilen sıralamaya göre ayrılabilir. Buna göre ilk 8 işlev masalın hazırlık bölümünü gösterir. Hatta bazı masallar bir eksiklikle başladığından 8a şeklinde bir işlevle de başladığı görülebilir. 8a işlevinde 22. işleve kadar olan bölüm eksiklik ya da zafer bölümlerine denk gelir. Burada masalın ikili işlevlerden hangisini taşıdığına göre o başlık altında değerlendirilir. Bu işlevler şu şekildedir:

1. H-J çiftini içeren masallar (Mücadele)
2. M-N çiftini içeren masallar (Güç bir işi başarma)
3. H-J ve M-N çiftlerinin ikisini birden içeren masallar
4. Bu iki çiftin ikisini de içermeyen masallar

22. işlevde sonra masal bir çözüm ve sonuca doğru gitmeye başlar. Ama bazen masal kahramanı yeni durumla karşılaşabilir. Kötülük, bazen aynı bazen de değişik bir biçimde yinelenir. Bu da başka bir anlatının başlangıcı olabilir. O zaman masalın çözümlenmesi sırasında masal hareketlere ayrılır. İşlevler her bir hareket için yeniden yorumlanır. Buna karşılık bir çok masalın 22. İşlevle son bulduğu da görülebilir. Masallar genel olarak 31. İşlevle son bulur. Bu işlev; tahta çıkmayı ya da evlenmeyi içerir. Propp'a göre masallar aynı şekilde biter, kahraman ya evlenir ya da tahta çıkar.

V. Propp, dünyada bulunan tüm masallarının aynı iskelet çerçevesinde oluştuğunu düşünür. Zaman içerisinde masalarda farklılaşma eğilimi görülür. Propp, çalışmasını olağanüstü (peri) masallarla sınırlandırır. Olağanüstü masallar dışındaki masal türlerini incelemesine almaz. Propp'un genellikle olağanüstü masallar için belirlediği bu işlevler, günümüzde modern masallar, fabllar, sinema filmleri, efsaneler için de uygulanabilir. Birçok araştırmacı masal unsurları taşıyan bu türlere dair çözümlemeler de yapmıştır.

2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada 2018-2019 eğitim-öğretim yılında 5. 6. 7. ve 8. sınıflarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki masallar V. Propp'un yapısal çözümleme kuramına göre incelenecektir. Kitaplarda yer alan bu masalların hangi işlevleri taşıdığı belirlenerek formülleri oluşturulacaktır. Masalların taşıdıkları işlevlerden yola çıkarak Türkçe öğretim programında belirtilen hangi değerlerle örtüştüğü de tespit edilecektir. Böylece Türkçe derslerinin değerler eğitimi boyutunda masalların işlevleri de belirlenmiş olacaktır. Diğer bir deyişle aynı zamanda kültür aktarımı aracı olan masalların öğrencilerin hangi duyuşsal becerilerine hitap ettiği tespit edilmiş olacaktır.

3. Çalışmanın Yöntemi

Araştırmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsamaktadır. Cohen, Manion ve Morrison (2007) içerik analizinin; metinlerin düzenlenmesi, sınıflandırılması, karşılaştırılması ve metinlerden teorik sonuçlar çıkarılmasından oluşan bir araştırma tekniği olduğunu vurgulamışlardır. Çalışmada 5.6.7. ve 8. Sınıf ders kitaplarındaki masal türüne ait metinler taranmış, bulunan bu masallar V. Propp'un yapısal çözümleme kuramına göre incelenmiştir.

4. Bulgular

Öğrencilere verilecek duyuşsal becerilerin ve değerlerin kazandırılması için masalların önemli bir araç olduğu söylenebilir. Masallar, tür olarak var oldukları kültürün izlerini taşımakta ve çocukların dünyasına daha kolay girebilecek türde metinler olduğu düşünülmektedir. Bu fikirden hareketle bu çalışmada okullarda okutulan ders kitaplarındaki masalların öğrencilere ilettiği değerlerin incelenmesi amaçlanmaktadır. 2018-2019 eğitim-öğretim yılında 5. 6. 7. ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki masalların V. Propp'un yapısal çözümleme kuramına göre incelenmiştir. Kitaplardaki masal türüne ait metinler belirlenmiş, işlevleri ve formülleri ortaya konmuştur. Böylece öğrencilere verilecek masalların temelde hangi işlevlere karşılık geldiğini belirlemek, öğretim programında verilen değerlerle örtüşme durumuna bakılacaktır.

Türkçe ders kitapları tarandığında toplam 6 masal türünde metne ulaşılmıştır. Bu metinlerin ikisi dinleme/izleme; dördü ise okuma metni olarak verilmiştir. Ders kitaplarındaki masalların tür bakımından da çeşitlilik gösterdiği tespit edilmiştir. Masal metinlerinin türlerini, sınıf seviyelerini ve beceri alanlarını gösteren tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 2: Türkçe Ders Kitaplarındaki masalların sınıf seviyesi, türleri ve beceri alanları

Metin Adı	Sınıf	Masal Türü	Beceri Alanı
Kuş Ağacı	5	Hayvan M.	Dinleme/İzleme
Kaynatılmış Tohum	6	Olağanüstü	Okuma
Belkıs Tiyatrosu	7	Olağanüstü	Okuma
Ak Sakallı Bilge Dede	7	Olağanüstü	Okuma
Yürek Dede İle Padişah	8	Gerçekçi M.	Dinleme/İzleme
Acele Karar Vermeyin	8	Gerçekçi M.	Okuma

Masalların türlerindeki dağılıma bakıldığında 5. Sınıf seviyesinde hayvan masalı tercih edildiği görülmektedir. Henüz somut işlemler döneminde olan bu seviye öğrencileri için masal türünün seçimi uygun olduğu söylenebilir. 6. ve 7. sınıf seviyelerinde olağanüstü masalların seçildiği görülmüştür. Soyut işlemler dönemine giren bu seviye öğrencileri için soyut düşünme becerilerini destekleyen bir metin seçimi yapıldığı görülmektedir. 8. sınıf seviyesi için gerçekçi masal seçimleri yapılmıştır. 8. Sınıf seviyesindeki öğrencilerin gelişim özellikleri düşünüldüğünde bu seçimin yerinde olduğu söylenebilir. Artık soyut düşünme becerisi kazanmış bu seviye öğrencileri, daha gerçekçi metinleri tercih edecektir. Masal türlerinin seçimi konusunda öğrencilerin gelişim dönemlerinin dikkate alındığı yorumu yapılabilir. Bu bölümde Türkçe Ders kitaplarında yer alan masalların çözümlemesine yer verilecektir.

4.1. Kuş Ağacı⁴

5. sınıf Türkçe Ders Kitabından alınan bu masal, bir dinleme/izleme metnidir. Modern masalın bir örneği olan bu metin Propp'un 31 işlevinden 6 tanesini içerdiği tespit edilmiştir.

⁴ 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. (İstanbul: MEB Yayınları), 242.

İşlev 9: Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır; bir dilek ya da bir buyrukla kahramana başvurulur, kahraman gönderilir ya da gitmesine izin verilir.

Bir gün beyaz kanatlı bir kuş gelmiş ve ağaca, yapraklarının kuşa dönmesini isteyip istemediğini sormuş.

İşlev 10: Arayıcı kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir.

Beyaz kuş, onu yakacağını, yandıktan sonra bir fidan olarak tekrar büyüyeceğini söylemiş. Böylece ağaç da bu teklifi kabul etmiş.

İşlev 12: Kahraman büyülü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sınama, bir sorgulama, saldırı vb. ile karşılaşır.

Ağacın yaprakları kuş olup uçmaya başlamış.

İşlev 13: Kahraman ileride kendisine bağışta bulunacak kişinin (bağışçının) eylemlerine tepki gösterir.

Ağaç bu güzel günde yanmak istemediğini söylemiş ve beyaz kuşa bir kaç gün sonra gelmesini söylemiş. Beyaz kuş da bu söylediklerini kabul etmiş.

İşlev 14: Büyülü nesne kahramana verilir.

Ağaçta yuva yapan ağaçkakan, isterse ona yapraklarını geri getirebileceğini söylemiş. Ağaç da kabul etmiş. Ağaçkakan gagasını vurmasıyla ağacın kuş olan yapraklı geri gelmiş.

İşlev 20: Kahraman geri döner.

Beyaz kuş bir süre konuşarak ağacı ikna etmiş. Ağaç yanmış, ilkbaharda bir fidan olarak tekrar hayata dönmüş. Belirlenen işlevlerden yola çıkarak masalın formülü şu şekildedir:

“B- C- D- E- F- ↓”

Propp'un belirlediği işlev grubundan dördüncü gruba ait bir masaldır. Yani ikili işlevlerden hiçbirine sahip değildir. Masaldaki kahramanların eylem alanları incelendiğinde

Bağışçının (ya da sağlayıcının) eylem alanı: Beyaz kuş, bu masalda bağışçı pozisyonundadır.

Yardımcının eylem alanı: Ağaçkakan, bu masalda yardımcı rolündedir.

4.2. Kaynatılmış Tohum⁵

6. sınıf Türkçe Ders Kitabından alınan bu masal okuma metni olarak verilmiştir. Geleneksel bir masal örneği olan bu masalda Propp'un ortaya koyduğu 31 işlevden 6 tanesini içerdiği tespit edilmiştir. İşlevlere uygun olarak metinden alınan kesitler şu şekildedir:

İşlev 8a: Aileden birinin bir eksiği vardır, aileden biri bir şeyi elde etmek ister.

İmparator, kendisinden sonra tahta geçecek kişiyi seçmek ister.

İşlev 9: Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır; bir dilek ya da bir buyrukla kahramana başvurulur, kahraman gönderilir ya da gitmesine izin verilir.

Bunun için ülkesindeki gençlere bir görev verir. Gençlere verilen tohumları bir sene sonra en iyi şekilde yetiştirip getiren gence imparatorluğun tahtını bırakacağını söyler.

⁵ 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, (İstanbul: Eksen Yayınları,2018) 22

İşlev 10. Arayıcı kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir.

Ling, eve gidip haberi annesiyle paylaşır. Hemen tohumlarını saksılara eker ve bekler.

İşlev 25: Kahramana güç bir iş önerilir.

Bir yıl geçince bitkilerini imparatora götürmeleri gerektiğinde Ling annesine danışmış. Annesi de ne olursa olsun dürüst olup boş saksılarını götürmesinin daha doğru olacağını söylemiş.

İşlev 26: Güç iş yerine getirilir.

İmparator saksıları incelerken Ling'in boş saksılarını fark edip onu yanına çağırmış. İmparator, gençlere verilen tohumların kaynatılmış olduğunu o yüzden yetişmelerinin mümkün olmadığını söylemiş.

İşlev 31: Kahraman evlenir ve tahta çıkar.

Dürüstlüğü için onu tebrik edip veliaht ilan etmiş.

Masalın “M-N” ikili işlevini taşıdığını görmekteyiz. “M-N” işlevi güç işi yerine getirme anlamını taşımaktadır. Masalın formülü ise şu şekildedir:

“a-B-C-M-N-W^o”

Eylem alanları incelendiğinde masaldaki kişilerin eylem alanlarına bakıldığında iki eylem alanı olduğunu görmekteyiz:

Gönderenin eylem alanı: Ling2in imparator tarafından güç bir işle karşı karşıya bırakılması.

Yardımcının eylem alanı: Burada yardımcı rolü Ling'in annesindedir. Ona dürüst olması için nasihatte bulunmaktadır.

4.3. Belkıs Tiyatrosu⁶

7. sınıf ders kitabından alınan bu masal, okuma metni olarak verilmiştir. Geleneksel masal örneği olan bu metnin Propp'un ortaya koyduğu 31 işlevden 6 tanesini içerdiği söylenebilir. Masalda tespit edilen işlevler kesitlere ayrılarak şu şekilde belirlenmiştir.

İşlev 8a: Aileden birinin bir eksiği vardır, aileden biri bir şeyi elde etmek ister.

Kral, kızını evlendirmek ister. Bunun için şehre faydalı bir iş yapan kişiyi seçeceğini söyler.

İşlev 9: Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır; bir dilek ya da bir buyrukla kahramana başvurulur, kahraman gönderilir ya da gitmesine izin verilir.

Haberi alan sanatçılar, mimarlar, ozanlar işe koyulmaya başlarlar.

İşlev 25: Kahramana güç bir iş önerilir.

Filozoflar, ozanlar, sanatçılar birer birer eserlerini ortaya koymuşlar.

İşlev 26: Güç iş yerine getirilir.

Kral, Aspendos için en faydalı şeyin yapılan tiyatro olduğunu söyler. Kızını oradaki sanatçıya vereceğini söyler.

İşlev 27: Kahraman tanınır.

⁶ 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, (Ders Destek Yayınları,2018), 217.

Ülkenin dört bir yerine haber ulaştırılmış. Kral, kızını bir sanatçıya vereceğini her yere duyurur.

İşlev 31: Kahraman evlenir ve tahta çıkar.

“Aspendos şölenlerle çalkalanıyormuş. Tiyatroyu görenlerin parmakları ağzında kalıyormuş. Aspendoslular çok beğenmişler, pek sevmişler bu tiyatroyu. Kralın kızının bir sanatçıya verilmesi de herkesi duygulandırmış.”

İşlevlerin temsil ettiği semboller bir araya getirilerek masalın formülü ortaya çıkarılmıştır. Buna göre masalın formülü şu şekildedir:

“α- B-D-M-N- W°o”

Formülden yola çıkarak masalın “M-N” ikili işlevini taşıdığı söylenebilir. “M-N” işlevi masalda güç işi başarma durumunun karşılığıdır.

Kahramanların eylem alanlarına bakıldığında 3 eylem alanına rastlanmıştır:

Prensesin ve babanın eylem alanı: Zor bir işi yerine getiren sanatçı, babası Kral tarafından prensesle evlendiriliyor.

Gönderenin eylem alanı: Kral, kızını şehre faydalı bir iş yapana vereceğini söyler ve kahraman harekete geçer.

Kahramanın eylem alanı: Güç işi başarma.

4.4. Ak Sakallı Bilge Dede⁷

7. sınıf ders kitabından alınan metin, okuma metni olarak verilmiştir. Geleneksel bir masal örneği olan bu metnin Propp'un 12 işlevini taşıdığı tespit edilmiştir. Masal, işlevlerine göre kesitleriyle şu şekilde belirlenmiştir:

İşlev 1: Aileden biri evden uzaklaşır.

“Yoksul genç: “Biraz üşürüm ama sonunda yüz altın sahibi olurum. Annem de rahat eder, ben de.” diye düşünmüş. Havanın ayazına, gölün dondurucu soğuşuna aldırmamış, titreye titreye göle girmiş.”

İşlev 2: Kahraman bir yasakla karşılaşır.

“Komşusu kötü niyetli biriymiş. Amacı çocukla alay etmekmiş.

— Gölde hiç çıkmadın mı? Hiç ısınmadın mı?

— Çıkmadım, demiş genç. Hiç ısınmadım.”

İşlev 3: Yasak çiğnenir.

— “Kimse gelmedi mi yanına?

— Annem geldi. Eve zamanında gitmeyince merak etmiş, elinde meşaleyle beni aramaya çıkmış. Gölün kıyısına kadar geldi, gitti. “

İşlev 5: Saldırgan kurbanı ile ilgili bilgi toplar.

⁷ 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, (Ders Destek Yayınları,2018), 151.

“— Kimse gelmedi mi yanına? — Annem geldi. Eve zamanında gitmeyince merak etmiş, elinde meşaleyle beni aramaya çıkmış. Gölün kıyısına kadar geldi, gitti.

İşlev 6: Saldırgan kurbanını veya servetini ele geçirmek için onu aldatmayı dener.

“Adam aradığı bahaneyi bulmuş.

— Ne parası be, demiş. Hem annenin elindeki meşaleyle ısın hem de iddiayı kazandığını söyle.”

İşlev 8: Saldırgan aileden birine zarar verir.

“Hem annenin elindeki meşaleyle ısın hem de iddiayı kazandığını söyle. Çocuk mu kandırıyorsun sen? Hak ettiği parayı alamamak, üstelik aptal yerine konmak delikanlının çok zoruna gitmiş. Ağlamaklı olmuş.”

İşlev 10: Arayıcı kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir.

“Kentte herkesin saygı duyduğu, akıl danıştığı ak sakallı bir bilge varmış. Genç onun yanına gitmiş.”

İşlev 12: Kahraman büyülü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sınama, bir sorgulama, saldırı vb. ile karşılaşır.

Kentin ünlü yargıcına gitmesi gerektiğini söylemiş. Sorununu onun çözeceğini söylemiş.

İşlev 16: Kahraman ve saldırgan bir çatışmada karşı karşıya gelir.

“Yargıç, hemen komşusunu çağırtmış.

— Bu delikanlının parasını niçin vermiyorsun, diye sormuş. Varsıl komşu, kendini şöyle savunmuş:

— Efendim, demiş. iddiayı o değil ben kazandım. Evet, sabaha kadar gölde durdu ama annesi onu meşaleyle ısıttı. Yargıç, her ikisini de dinledikten sonra varsıl komşuyu haklı bulmuş. Çocuk boynu bükük bir durumda eve dönmüş.”

İşlev 18: Saldırgan yenik düşer.

“— Ne haddimize, demiş ak sakallı bilge kişi. Gölün kıyısındaki meşale, gölün ortasındaki delikanlıyı nasıl ısıttıysa bu köşedeki ateş de o köşedeki kazanı kaynatır. “

İşlev 19: Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır.

“Yargıç, bunun bir ders olduğunu anlamış. Verdiği kararın yanlışlığının bilincine varmış. Varlıklı komşuya buyurmuş:

— Çocuğun hakkını yemeyelim, demiş. iddiayı kazanan delikanlıdır. Hemen hakkı olan yüz altını veresin. “

İşlev 22: Kahramanın yardımına koşulur.

Delikanlı, Ak Sakallı Bilge'nin verdiği ders sayesinde yüz altınına kavuşmuş. Ak Sakallı Bilge Dede'ye teşekkür edip anasının yanına gitmiş.

İşlevler, kesitlerle incelendiğinde ortaya masalın şu şekilde bir formülü çıkmaktadır:

“γ- δ-ε-ζ-η-θ-A-C-D-H-J-K-Rs”

Masalın kapsadığı işlevlere göre “H-J” ikilisini taşıdığı görülmektedir. Propp’un kuramına göre “H-J” ikilisini içeren masallar, mücadele temasını içermektedir. Masal incelendiğinde genç çocuk ile zengin komşusu arasında bir mücadele yaşanmaktadır. Bu masal için Propp’un yapısal çözümleme kuramında belirlenen işlevleri taşıdığı söylenebilir.

Masaldaki kişilerin eylem alanları incelendiğinde 3 adet eylem alanı olduğu görülmektedir.

Yardımcının eylem alanı: Bu masalda yardımcı, ak sakallı bilge dededir. Genç oğlana hakkını araması için yardım eder.

Kahramanın eylem alanı: Kahraman, saldırganla bir anlaşma yapar. Sonrasında uğradığı haksızlık için yargıca gider.

Saldırganın eylem alanı: Saldırgan, kahramanı aldatmaya çalışır.

4.5. Yürek Dede İle Padişah⁸

8. sınıf ders kitabından alınan bu masal, bir dinleme/izleme metni olarak verilmiştir. Masal incelendiğinde Propp’un 8 işlevini içerdiği tespit edilmiştir. Masalda belirlenen işlevler şu şekilde sıralanmıştır:

İşlev 8a: Aileden birinin bir eksiği vardır, aileden biri bir şeyi elde etmek ister.

“Yürek Dede ile karısı yaylaya gitmek için yola çıkarlar.”

İşlev 10: Arayıcı kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir.

Padişah ,Yürek Dede’yi şehre davet eder. Bir dileği varsa iletmesini ister. Yürek Dede kabul eder.

İşlev 11: Kahraman evinden ayrılır.

Yürek Dede, Cuma günü şehre iner.

İşlev 12: Kahraman büyü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sınama, bir sorgulama, saldırı vb. ile karşılaşır.

Padişah, Yürek Dede’ye dileğini sorar.

İşlev 13: Kahraman ileride kendisine bağışta bulunacak kişinin (bağışçının) eylemlerine tepki gösterir.

Yürek Dede, bir dileği olmadığını söyler ve yardımı kabul etmez.

İşlev 14: Büyülü nesne kahramana verilir.

Çadır kurarlarken defineye rast gelirler.

İşlev 20: Kahraman geri döner.

Kahraman şehre döner.

İşlev 22: Kahramanın yardımına koşulur.

Yürek Dede, definenin bir bölümüyle kendisine deve alır. Geri kalanını da yoksullara dağıtır.

⁸ 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, (İstanbul: MEB Yayınları,2018), 207.

Masal incelendiğinde ortaya şöyle bir formül çıkmaktadır:

“α- B-C- ↑-D-E-F-I- ↓- Pr- Rs”

Masaldaki kişilerin eylem alanları incelendiğinde 2 alanın olduğu görülmektedir.

Yardımcının eylem alanı: Padişah, Yürek Dede'nin ihtiyacını karşılasın diye bir defineye ulaşmasını sağlıyor.

Kahramanın eylem alanı: Yürek Dede'nin sürekli aza kanaat etmesi, ihtiyacından fazlasında gözü olmaması, bulduğu defineyle fakirlere yardımcı olmasını kapsamaktadır.

4.6. Acele Karar Vermeyin⁹

8. sınıf ders kitabından alınan bu masal okuma parçası olarak verilmiştir. Modern bir masal örneği olan bu masal, geleneksel masallardan farklıdır. Masal, ders verme amacını güderken geleneksel masallar gibi olağanüstü öğeler ve kişilere yer verilmemiştir. Lao Tzu'ya ait bu masal özetle şu şekildedir:

Bu masalın işlevleri sırasıyla şu şekilde tespit edilmiştir:

İşlev 3: Yasak çiğnenir.

Kral istediği halde yaşlı adam atını ona satmaz.

İşlev 4: Saldırgan bilgi edinmeye çalışır.

Kral, bir yolunu bulup köylünün atını çaldırır.

İşlev 9: Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır; bir dilek ya da bir buyrukla kahramana başvurulur, kahraman gönderilir ya da gitmesine izin verilir.

Köylü bu haberi işitir, yaşlı adamın yanına gelirler ve ona ne yapması gerektiği hakkında önerilerde bulunurlar. Ancak yaşlı adam hepsine acele etmemelerini öğütler.

İşlev 10: Arayıcı kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir.

Yaşlı adam kendisine bahşedilen yaban atlarını mutlulukla karşılar ancak yine de temkinlidir.

İşlev 12: Kahraman büyülü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sınama, bir sorgulama, saldırı vb. ile karşılaşır.

Yaşlı adam, sürekli biriyi bir kötü olayla karşılaşır. Ancak başına ne gelirse gelsin ne telaşa kapılır ne de aşırı bir sevinçle kendini bırakır. Her zaman hayata ve getirdiklerine karşı temkinlidir.

İşlev 15: Kahraman aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır, kendisine kılavuzluk edilir ya da yol gösterilir.

Yaşlı adamın başına gelen her olaydan sonra köylüler yanına gelip ona yol göstermeye çalışırlar.

İşlev 17: Kahraman özel bir işaret edinir.

Yaşlı adam, izlediği yolda haklı olduğunu köylüye kanıtlar. Böylece onlar da altın değerinde bir öğüt almış olurlar.

⁹ 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, (İstanbul: MEB Yayınları,2018), 24.

İşlevlerden yola çıkarak masalın formülü şu şekilde belirlenmiştir:

“δ-ε-B-C-D-G-I”

Propp'un masallar için belirlediği ikili işlevlerin herhangi birine oturtulamamıştır. 31 işlev incelendiğinde mücadele, güç bir işi başarma gibi ikiliklerin de yer almadığı görülmüştür. Zaten V. Propp, dünyada bulunan tüm masallarının aynı iskelet çerçevesinde oluştuğunu düşünmektedir. Zaman içerisinde masalarda farklılaşma eğilimi görüldüğünü belirtmiştir. Propp, çalışmasını olağanüstü (peri) masalları ile sınırlandırır. Olağanüstü masallar dışındaki masal türlerini incelemesine almamıştır (Bars, 2014).

Tablo 3: Türkçe Ders Kitaplarındaki masalların işlevleri ve taşıdığı değerler

Metin Adı	Sınıf	İşlevi	İçerdiği Değer
Kuş Ağacı	5	-	Sabır,
Kaynatılmış Tohum	6	Güç bir işi başarma	Adalet, öz denetim, sorumluluk,sabır,dürüstlük
Belkis Tiyatrosu	7	Güç bir işi başarma	Öz Denetim, adalet
Ak Sakallı Bilge Dede	7	Mücadele	Adalet, Dürüstlük,Yardımseverlik
Yürek Dede İle Padişah	8	-	Saygı, Dürüstlük,
Acele Karar Vermeyin	8	-	Sabır, Öz denetim

İncelenen masalların formülleri, işlevleri ve kahramanların eylem alanları tespit edilmiştir. Bunlardan yola çıkarak masalların iletmek istedikleri değerlerin neler olduğuna bakmak gerekir. 2018-2019 eğitim-öğretim yılında tüm sınıf seviyelerinde uygulanan öğretim programında değerler eğitimi başlığı altında Türkçe derslerinde değerlerin ayrı bir başlık altında verilmeyeceği, değerlerin tüm temalara yayılmış olduğu belirtilmiştir. Buna göre Türkçe öğretim programında yer alan “kök değerler” şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik. Bu değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır (Meb,2018:4)

Tabloda verilen masalların formülleri ve işlevleri doğrultusunda içerdikleri değerlere yer verilmiştir. Buna göre programda belirlenen kök değerleri en çok barındıran masallar, “Kaynatılmış Tohum” ve “Ak Sakallı Bilge Dede” dir. Bu iki masal birbirinden farklı işlevlerdeki iki metindir. Belirlenen formüllerden yola çıkarak “mücadele” ve “güç bir işi başarma” işlevlerini taşıdıkları görülmüştür. Her ne kadar Propp, herhangi bir işlevi taşımayan masalların da var olduğunu belirtmiş olsa da açıkça görülüyor ki işlevleri olan masallar, programda belirtilen kök değerleri daha çok içermektedir.

5. Sonuç

Bu çalışmada ortaokul düzeyindeki Türkçe Ders kitaplarındaki masallar, ilettikleri değerler açısından incelenmiştir. Değerlerin tespiti için Propp'un yapısal çözümleme kuramından fayda-

lanılmıştır. Kuram sayesinde belirlenen her masalın formülü ortaya çıkarılmış, masalların işlevleri belirlenmiştir.

Ders kitaplarında yer alan 6 masal, Propp'un yapısal çözümleme kuramına göre incelenmiştir. Buna göre, Yürek Dede ile Padişah masalının formülü “**α- B-C- ↑-D-E-F-I- ↓- Pr- Rs**”, Ak Sakallı Bilge Dede masalının formülü; “**γ- δ-ε-ζ-η-θ-A-C-D-H-J-K-Rs**”, Belkıs Tiyatrosu masalı için bulunan formül; “**α- B-D-M-N- W°o**”, Kaynatılmış tohum masalının formülü; “**α-B-C-M-N-W°o**”, Kuş Ağacı adlı masal için “**B- C- D- E- F- ↓**” formülleri bulunmuştur. Tespit edilen bu formüller, masalların işlevlerini belirlemek açısından önemlidir.

İncelenen masallardan “Ak Sakallı Bilge Dede” “H-J” ikili işlevini taşıdığı tespit edilmiştir. Bu işlev mücadele anlamını taşımaktadır. Masalda genç oğlan ile komşusu arasındaki hak mücadelesi anlatılmaktadır. Bu anlamda Propp'un işlevlerinin masalın içeriğiyle örtüştüğü görülmektedir. “Belkıs Tiyatrosu” adlı masalda “M-N” ikili işlevinin olduğu görülmektedir. “M-N” ikili işlevi güç bir işi başarma konusunu kapsamaktadır. Masalda da kralın kızını evlendirmek için ortaya koyduğu şehir için faydalı bir iş yapma görevini sanatçının başardığı görülmektedir. Bu açıdan Propp'un işlevleri ile masalın içeriğinin örtüştüğü söylenebilir. “Kaynatılmış Tohum” adlı masalda “M-N” ikili işlevinin olduğu görülmektedir. “M-N” ikili işlevi güç bir işi başarma konusunu kapsamaktadır. Masalda Ling, tahta geçebilmek için dürüst davranma görevini başardığı görülmektedir. Bu masalın içeriği ile Propp'un ortaya attığı bu ikili işlev arasında bir uyumdan söz edilebilir.

İncelenen masallar arasında “Kuş Ağacı”, “Acele Karar Vermeyin”, “Yürek Dede İle Padişah” metinlerinde Propp'un ortaya attığı ikili işlevlerden herhangi birini içermediği tespit edilmiştir. Propp, ikili işlevlere göre yaptığı sınıflandırmada “Hiçbir işlevi taşımayan masallar” başlığına yer verdiği bilinmektedir. Kendisi de her masalın bu işlevlere oturtulamayabileceğini belirtmiştir. O halde bu durum kabul edilebilir bir durum olarak görülebilir. Bu bulgulardan hareketle Türkçe ders kitaplarındaki masal metinlerinin mücadele, güç bir işi başarma işlevlerine sahip olduğu görülmektedir.

2018-2019 eğitim-öğretim yılında tüm sınıf seviyelerinde uygulanan öğretim programında değerler eğitimi başlığı altında Türkçe derslerinde değerlerin ayrı bir başlık altında verilmeyeceği, değerlerin tüm temalara yayılmış olduğu belirtilmiştir. Buna göre Türkçe öğretim programında yer alan “kök değerler” şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik. Bu değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır (Meb,2018:4)

Buna göre programda belirlenen kök değerleri en çok barındıran masallar, “Kaynatılmış Tohum” ve “Ak Sakallı Bilge Dede” olduğu görülmektedir. Belirlenen formüllerden yola çıkarak “mücadele” ve “güç bir işi başarma” işlevlerini taşıdıkları tespit edilmiştir. Her ne kadar Propp, herhangi bir işlevi taşımayan masalların da var olduğunu belirtmiş olsa da açıkça görülüyor ki işlevleri olan masallar, programda belirtilen kök değerleri daha çok içermektedir.

Alanyazın incelendiğinde Türkçe öğretiminde değer eğitimi üzerinde toplamda 73 bilimsel çalışmanın yapıldığı belirlenmiştir. Bu çalışmaların 40'ını (%54,4) lisansüstü tez, 30'unu (%40,8) makale, 3'ünü (%4,08) ise bildiri türünden araştırmaların oluşturduğu görülmektedir. Bu sonuç, Türkçe öğretiminde değerler eğitimi konusu üzerinde henüz yeterli sayıda çalışmanın yapıldığını göstermektedir. Türkçe öğretiminde değer eğitimi üzerine yeterli sayıda çalışmanın ya-

pilmamış olması önemli bir eksiktir. Çünkü Türkçe dersleri öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirmenin yanında, yerel ve evrensel değerlerin öğretilbileceği temel derslerdendir (Kardaş ve Cemal, 2017).

Ortaokul seviyesinde 6. ve 7. sınıf kitaplarında olduğu görülen bu iki masalın sayıca yetersiz olduğu yorumu yapılabilir. Bu çalışmayla Türkçe öğretim programında açıkça verilen kök değerleri yansıtmı bakımından işlevleri olan masalların daha başarılı olduğu sonucuna varılmıştır. O halde metin seçimi yapılırken masalların bu ölçüt göz önünde bulundurularak yapılması gerekmektedir. Böylece kök değerlerin öğrencilere ulaşması ve değerler eğitiminin de örtük öğrenme yoluyla öğrencilere kazandırılması sağlanabilir. Çalışmanın aynı zamanda son yıllarda daha çok üzerinde durulan değerler eğitiminin Türkçe dersi boyutundaki akademik çalışmaların yetersiz olma düşüncesinden yola çıkılarak yapıldığı söylenebilir. Sadece masal türünde değil, diğer metin türleri ve kitaplardaki etkinliklerin de farklı akademik çalışma konuları olabileceği düşünülmektedir. Bu yönüyle alanda çalışan akademisyenlere yol göstereceği beklenmektedir.

KAYNAKLAR

- Bars, M.E. (2014). Vladimir Propp'un Yapısal çözümleme Yöntemi Çerçevesinde "Battal Gazi Destanı" Filminin İncelenmesi. Tarih Okulu Dergisi (TOD), 7, XVIII, 79-97.
- Boratav, P.N. (1946). Halk Hikâyeleri Ve Halk Hikâyeciliği. İstanbul: Adam Yayınları.
- Cohen, L., Manion, L., & Morisson, K. (2007). Research methods in education (6th ed.). New York, NY: Routledge.
- Çıblak, N. (2005). V. Propp'un Masal Çözümleme Metodu. Türk Dili, 638, 127-140.
- Duruhan, K. ve İlhan, B. (2004). "Eğitim-öğretimle ilgili bazı atasözü ve deyimlerimizin öğrenme-öğretme süreci bakımından irdelenmesi". Milli Eğitim Üç Aylık Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi, 164, ss.119-125.
- Emmez, B. C. (2008). Sözlü Gelenekten Modern Masala: Çocuk Edebiyatında Masal Üzerine Halkbilimsel Bir İnceleme (Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara
- Emmez, B.C. (2012). Modern Masalların Analizinde Propp Metodu, Sedat Sever(Ed.), ÇOGEM 3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Ankara, 729-736.
- Gürdal, C. (1994). Propp Metodunun Rastgele Alınan Dört Türküden Hareketle Türk Halk Müziği Araştırmalarında Uygulanması Üzerine Bir Deneme. Millî Folklor, 23, 53-55
- Hökelekli, H. (2011). Değerler Psikolojisi ve Eğitimi. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kantarcıoğlu, S. (1991). Eğitimde Masalın Yeri. İstanbul: M.E. Basımevi.
- Köknel, Ö. (2007). Çatışan Değerlerimiz. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Propp, V. (1987). Masalların Yapısı ve İncelenmesi. Çev., Hüseyin Gümüş. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Propp, V. (2011). Masalın Biçimbilimi. (Çev. Mehmet Rifat,Sema Rifat). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1999). Masal Araştırmaları. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Temel, S. (2005). Propp Metodu ve Bir Karagöz Metnine Uygulanması. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 8, 85 - 106.

- Tezel, N. (1992). Türk Masalları I,II. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Türker, E. (2013). Masal mı, Yeni Hayat mı? Yeni Hayat Romanını Masalın Biçimbilimi'ne Göre Okuma Denemesi. Millî Folklor, 100, 154-161
- Yıldız, H.T. (2006). Masalların Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi (Sarayönü Örneği) (Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi, Konya
- Zariç, M. (2013). Vladimir Propp'un İşlevler ve Eylem Alanları Modeli Açısından Yaşar Kemal'in Ağrıdağı Efsanesi Romanı. Hece, 195, 108- 117.